

М. М. КРІЛЬ

ІСТОРІЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО- СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Навчальний посібник

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

НБ ПНУС

739429

Київ

"Знання"

2008

Політико-
ПРАВОВІ
ІСТ
ВІ

пройшла серія політичних акцій, які провели альтернативні опозиційні рухи й організації. У Будапешті 27 червня 1988 р. відбувся могутній (близько 200 тис.) факельний хід і мітинг протесту проти антиугорської політики румунського уряду. Масовий мітинг транслювало телебачення в прямому ефірі. На початку вересня 40 тис. маніфестантів зібралося перед будівлею парламенту, де вони виступили проти зведення на Дунаї водосховища. Активність опозиційних організацій зростала, вони набирали популярності та діставали підтримку. Це змусило партійно-державну владу змиритися з неминучістю затвердження політичного плюралізму, а парламент — зайнятися виробленням законів про статус і діяльність нових організацій.

У січні 1989 р. парламент прийняв закон про право на створення політичних партій, що усунуло правову перешкоду суспільно-політичного плюралізму. Було оприлюднено висновок комісії істориків про характер угорських подій 1956 р., які кваліфікувалися як народне повстання. Ця переоцінка фактично позбавила легітимності єдину правлячу партію і викликала велике роздратування в її консервативних колах. Наприкінці червня 1989 р. Угорщина, демонструючи свої наміри та рішучість жити в єдиній Європі, почала демонтаж укріплень на австрійському кордоні. Цим скористалося багато туристів зі східноєвропейських країн, які не бажали повертатися додому.

Законовою подією у політичному житті став національний *круглий стіл* (червень-вересень 1989 р.). На ньому було вироблено основні документи: про зміну конституції, діяльність політичних партій, забезпечення умов переходу до парламентарної демократії. Сторони домовилися про утворення інституту президентства, демократичні вибори до парламенту, заборону діяльності парторганізацій на підприємствах та ін.

Тим часом політичні процеси, спрямовані на кардинальну зміну державно-політичного ладу, набирали

Угорщина
силу. Влітку
парламенту.
дидати від ос
і організації
однопартійн
ка конститу
жави на У
глави держ
лив нову н
(УСП), ого
ної ролі в
1989 р. по
твана. Фа
з азійсько
ного гро
стичного
відносин
Весно
парламе
який оп
Він утв
селянск
крати
СВД зд
що віс
Новий
шого

Су
Парл
верш
ної д
публ
ські
УСП
міні

силу. Влітку 1989 р. У деяких містах пройшли довибори парламенту. Перемогу на них отримали виключно кандидати від офіційно зареєстрованих опозиційних партій і організацій. Так угорський парламент перестав бути однопартійним. У жовтні законодавці прийняли декілька конституційних ухвал, зокрема змінено назву держави на *Угорська Республіка*, запроваджено посаду глави держави (президента). Черговий з'їзд УСРП схвалив нову назву партії — Угорська соціалістична партія (УСП), оголосив про відмову партії від принципів керівної ролі в суспільстві. Теоретично в другій половині 1989 р. повторилася ситуація епохи правління св. Іштвана. Фактично треба було створити нову державу, з азійського закутка вийти на шлях формування сучасного громадянського суспільства. На руїнах комуністичного режиму планувалося збудувати демократичні відносини.

Весною 1990 р. відбулися перші вільні вибори до парламенту. Найбільше голосів (42 %) одержав УДФ, який опирався на християнські та національні традиції. Він утворив коаліцію з *Незалежною партією дрібних селянських господарів* (НПДГ) і *Християнсько-демократичною народною партією* (ХДНП). Ліберали в особі СВД здобули 24 %, а ФІДЕС — 8,5 %. Вибори показали, що вісь політичного життя різко змістилась вправо. Новий склад парламенту 2 травня 1990 р. обрав першого главу держави: ним став лідер СВД А. Гьонц.

Суспільство в умовах плюралістичної демократії. Парламентські та президентські вибори фактично завершили процес політичного переходу до плюралістичної демократії. Угорщина стала парламентською республікою. Правлячу коаліцію склали праві та центристські сили: УДФ, НПДГ, ХДНП. Опозицію утворили УСП, СВД і ФІДЕС. Першим некомуністичним прем'єр-міністром став Й. Анталл.

Новий уряд провів чистку державного апарату, армії, керівництва підприємств, усунивши від важливих посад комуністів, опрацювавши план виходу економіки з кризи на основі розвитку приватної власності (1991), прийняв закон про земельну реформу (1992). Після смерті Й. Анталла 12 грудня 1993 р. прем'єр-міністром став Петер Борошш. До середини 1994 р. остаточно зміцніла плюралістична система управління, розгорнулися глибокі демократичні перетворення, сформувалися засади ринкової економіки. Фактично змінився весь суспільно-політичний лад. Водночас влада намагалася стримати хвилю антиурядової критики, заборонила ряд передач на радіо і телебаченні. На знак протесту проти таких дій у країні відбулися великі демонстрації (жовтень, 1993 р. — 15 тис.; березень, 1994 р. — 30 тис.). У 1992 р. Угорщина ратифікувала Європейську угоду про права людини, а у 1993 р. прийняла спеціальний Закон про права національних меншин та етнічних груп, в якому закріплені їх індивідуальні та колективні права щодо користування рідною мовою.

Парламентські вибори, які відбулися у травні 1994 р., показали, що “маятник” політичних симпатій хитнувся вліво: більшість виборців проголосувала за УСП (59,15 % і 209 мандатів). СВД дістав 17,88 % (69), УДФ — 9,84 (38), НІДГ — 6,74 (26), ХДНП — 5,7 (22), ФІДЕС — 5,18 % (20). По одному мандату отримали Аграрний союз і Партія підприємців. Правоцентристські партії склали опозицію. У соціалістичному уряді ліберали (СВД) отримали три міністерства, у т. ч. внутрішніх справ. Прем'єр-міністром став лідер УСП Д. Хорн. Повернувшись до влади, соціалісти продовжили попередній політичний курс, а їх економічна політика вивела країну на провідні позиції в регіоні. На середину 1990-х років в Угорщині утвердилася традиційна європейська політична диференціація на праві, центристські та ліві політичні сили.

Треті демократичні вибори до угорського парламенту (1998) знову засвідчили про зміни політичних симпатій виборців. Тепер вони віддали перевагу правоцентристським силам в особі Союзу молодих демократів — Угорської громадянської партії (148 мандатів). Парламентськими стали також УСП (134), НПДГ (48), УДФ (17), СВД (24) і крайньо права Угорська партія справедливості і життя (14). Оскільки жодній з політичних сил не вдалося одержати абсолютної більшості мандатів, ФІДЕС — УГП, запропонувала утворити коаліційний правоцентристський кабінет. Коаліцію ззовні підтримала також Угорська партія справедливості і життя. ФІДЕС зблизився з УДФ на позиціях національно орієнтованого ліберального демократизму. Водночас, на відміну від УДФ і ХДНП, які наполягали на державному регулюванні економіки, ФІДЕС виступав за помірковане втручання держави в економічні відносини. В результаті переговорів і узгоджень між основними політичними силами уряд очолив лідер СВД В. Орбан. Президентом країни в червні 2000 р. став кандидат від правоцентристських партій Ф. Мадл. Його кандидатуру підтримали 5 із 6 парламентських фракцій (243 голоси з 386).

Таким чином, у процесі суспільно-політичної трансформації в Угорщині, завдяки розвинутій культурі політичного консенсусу та швидкого відродження структур громадянського суспільства, органічно відбувся процес суспільно-політичної структуризації. Завдяки йому в країні утвердилася стабільна сучасна європейська демократична політична система. Влітку 2000 р. угорці урочисто святкували 1000-річчя державності. Символом особливої ролі Угорщини в цивілізаційному діалозі між Заходом та Сходом стало визнання короля Іштвана (Стефана), який є католицьким святым, також православним святым.

Четверті парламентські вибори (квітень, 2002 р.) відбулися в умовах гострої політичної боротьби між

основними правлячими правоцентристськими й опозиційними партіями. Депутатські мандати виборювали вісім політичних партій при високій виборчій активності громадян (більше 70 %). На цей раз переміг опозиційний блок лівоцентристів і лібералів, що виступали як дві окремі партії: разом з депутатами від одномандатних округів соціалісти отримали 178 мандатів, а СВД — 20. Незважаючи на те, що блок ФІДЕС — УДФ формально переміг на виборах і отримав 188 місць, у парламенті він мав меншість. Після того, як депутати від УДФ утворили окрему фракцію (22 мандати), ФІДЕС склав парламентську опозицію (164 мандати).

Принципово змінився характер правлячих угорських сил: до влади знову повернувся ліво-ліберальний блок. Соціалісти отримали 11 міністерських портфелів, а представники ФІДЕС і УДФ — 4. Новий коаліційний уряд, соціал-ліберальний, очолив лідер УСП П. Медьєші, який загалом продовжив попередню політику. У вересні 2004 р. відбулася зміна прем'єра: кабінет міністрів очолив соціаліст Ф. Дьюрчан.

Результати цих парламентських виборів закріпили наслідки глибоких системних перетворень за попередні роки. Найважливішим з них стало завершення в основному структуризації суспільства та формування в ньому двох великих груп: правої та лівої ідейної орієнтації. Існує також невеликий ліберально орієнтований прошарок громадян. Це сприяло усталенню більш чіткої партійно-політичної структури. Домінантними стали лівоцентристська УСП та правоцентристська ФІДЕС. Потужною політичною силою залишився центристський Союз вільних демократів. Маргінальне становище на правому політичному фланзі посіла радикальна Партія угорської правди і життя.

Під час президентських виборів у червні 2005 р. гостра боротьба розгорнулася між кандидатами від соціалістів (спікер парламенту К. Сілі) і опозиції (Л. Шо-

Угорщина
йом). Піс
(185 про
держави
Черго
2006 р. І
На цей
і лібера
ти з 380
сили (п
форум
христи
Угорск
віднов
ських
Ф. Дь
У
лиці
ресн
люде
редн
форм
таці
про
два
І
пра
ні с
ди
кр
мі
ти
де
не
го
на
в

йом). Після третьої спроби простою більшістю голосів (185 проти 182) парламент обрав Л. Шойома главою держави на черговий п'ятирічний термін.

Чергові парламентські вибори відбулися у квітні 2006 р. Голосувало 64,34 % (у першому турі — 67,84 %). На цей раз перемогла правляча коаліція соціалістів і лібералів: Соціалістична партія отримала 192 мандати з 386, а Союз вільних демократів — 18. Опозиційні сили (правоконсервативний Угорський громадянський форум, ФІДЕС і Угорський демократичний форум, християнські демократи) отримали разом 175 мандатів. Угорський громадянський форум виступав під гаслами відновлення “Великої Угорщини” і перегляду європейських кордонів. Уряд знову сформував лідер соціалістів Ф. Дьюрчан.

У другій половині вересня 2006 р. в угорській столиці відбулися масові антиурядові виступи. Так 19 вересня опозиція вивела на вулиці Будапешта тисячі людей з вимогою відставки прем'єр-міністра. Безпосереднім приводом до акцій протесту стала закрита інформація глави уряду про те, що у передвиборчій агітації його партія свідомо говорила неправду, зокрема про економічну ситуацію в країні. Ці протести тривали два тижні, демонстрантів розганяли газами та водою.

На місцевих виборах, які відбулися 1 жовтня 2006 р., правляча коаліція зазнала нищівної поразки: її політичні опоненти здобули більшість в обласних органах влади (у 18 з 19) і посади мерів у 19 з 23 найбільших міст країни. Цього ж дня президент розкритикував прем'єр-міністра за використання “недозволених методів політичної боротьби, які підривають довіру до угорської демократії” і закликав депутатів винести уряду вотум недовіри. Проте парламент 6 жовтня 2006 р. більшістю голосів (270) підтримав уряд. Тоді ж Ф. Дьюрчан офіційно вибачився за висловлювання, котрі призвели до виступів протесту в країні.